

Шануючи історію, крокуємо в майбутнє

#13-14 от 21.05.2010

Л. Л. ТОВАЖНЯНСЬКИЙ, ректор Національного технічного університету «ХПІ», Заслужений діяч науки і техніки України, лауреат Державної премії України, д. т. н., професор.

У вересні 2010 році Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» відзначає 125-річчя від дня заснування. У своєму розвитку університет пройшов довгий, складний і знаменний шлях: пережив кілька воєн і революцій, кардинальні зміни суспільно-політичного й економічного устрою, численні реформи системи освіти, кілька разів змінював свою назву й структуру, та ніколи не зраджував своєму високому покликанню – забезпечувати розвиток освіти й науки, підготовку висококваліфікованих інженерних і наукових кадрів. Тисячі його вчених і педагогів, сотні тисяч випускників внесли гідний вклад у розвиток вітчизняної й світової науки, техніки й промисловості, культури та вищої освіти, стали активними учасниками й безпосередніми творцями науково-технічного прогресу. Історія Харківського політехнічного з моменту його створення стала невід'ємною частиною науково-технічної, інтелектуальної, культурної історії держави. Становлення університету проходило за активної участі Харківського університету, що мав уже на той час 80-річну історію, а також всесвітньо відомих учених М. Є. Жуковського, Д. І. Менделєєва.

Однією з головних традицій університету, витoki якої походять із моменту його заснування, є єдність освітньої й наукової діяльності. Випускники університету, серед яких видатні, зі світовим ім'ям учені, керівники крупних підприємств, державні діячі, відомі далеко за межами України та країн СНД, численні наукові праці та науково-технічні розробки – усе це є яскравим підтвердженням ефективності такої університетської традиції. Своєю потужною, багатoproфільною науково-освітньою структурою нинішній НТУ «ХПІ» зобов'язаний засновникам наукових шкіл кінця ХІХ – початку ХХ століття, які зробили вагомий вклад у розвиток світової та вітчизняної систем вищої освіти, наукової й технічної думки. Це видатні вчені – засновник теорії стійкості академік О. М. Ляпунов, засновник фізичної хімії академік М. М. Бекетов, математик академік В. А. Стеклов, засновник науки про різання металів професор К. О. Зворикін, родоначальник вітчизняного паровозобудування П. М. Мухачов, один із піонерів рентгенології професор М. Д. Пильчиков, засновник електротехнічної науки й освіти в Україні професор П. П. Копняєв. У стінах нашого університету на зорі ХХ століття почалася діяльність видатного вченого-гідродинаміка академіка Г. Ф. Проскури. Широко відомими були методичні праці та наукові дослідження професора В. О. Геміліана – учня Д. І. Менделєєва та професора О. П. Лідова – в галузі хімічних наук, В. Т. Цветкова – у двигунобудуванні, М. П. Клобукова – в галузі електрики та електротехніки й багатьох інших учених і педагогів.

Ці потужні наукові школи вистояли в бурхливій революційній часи, дали свої сходи, паростки яких після перейменування Харківського технологічного інституту в політехнічний (ХПІ) і його розділення в квітні 1930 року на п'ять самостійних вузів принесли міцні, життєздатні плоди. В авіамоторному (ХАМІ), інженерно-будівельному (ХІБІ), механіко-машинобудівному (ХММІ),

хіміко-технологічному (ХХТІ) і електротехнічному (ХЕТІ) інститутах створювалися нові факультети й кафедри. У 30-х роках ці учбові заклади стають одними із провідних вузів республіки, кожен із них має свою багату історію.

Широко відомими були засновані в цей період наукові школи професорів Є. Є. Фарафонова в галузі ливарного виробництва, В. М. Маковського – турбінобудування, П. П. Будникова – хімія силікатів, В. А. Можарова – металоведення й металургія, В. М. Хруцова – електротехніка, М. А. Валяшко – хімія лікарських з'єднань, І. Є. Ададунова – технологія азотної кислоти та багато інших. Професор Б. О. Носков у роки Великої Вітчизняної війни отримав Державну премію за створення нової марки сталі. Колишні студенти ХПІ Ж. Я. Котін, І. Я. Трашутін і Я. Ю. Віхман стали Героями Соціалістичної Праці, головними конструкторами військової танкової техніки. Конструкторам – випускникам і співробітникам ХПІ – належить заслуга створення найкращого в Другій світовій війні танку Т-34.

З Харківським політехнічним пов'язане зародження української технічної науки в галузях механіки, теорії міцності, прикладної хімії, авіації, ядерної фізики й кріотехніки, електро- і теплоенергетики, тракторобудування, тепловозобудування та ін. Саме розробки харківських політехніків покладені в основу магістральних тепловозів із показниками світового рівня, найпотужніших турбоагрегатів Дніпрогесу й атомних електростанцій України й інших республік Союзу, зарубіжних країн, тракторного парку нашої держави, систем управління ракетно-космічної техніки, важкого електромашинобудування, хімічного машинобудування, промислової електроніки, вирішення важливих проблем обороноздатності країни й багато іншого.

У 1949 році ХММІ, ХХТІ й ХЕТІ об'єднують і створюють Харківський політехнічний інститут. Директором його був призначений доцент М. Ф. Семко, у майбутньому – доктор технічних наук, професор, Заслужений діяч науки і техніки України, Герой Соціалістичної Праці. Підготовку фахівців для нових напрямів науково-технічного прогресу очолювали талановиті вчені й педагоги: М. Ф. Семко в галузі машинобудування, В. І. Атрощенко – технології зв'язаного азоту, А. П. Філіппов – прикладної математики й механіки, П. П. Карпунін – органічних фарбників, І. М. Бабаков – механіки, Л. С. Палатник – фізики металів і напівпровідників, С. М. Куценко – локомотивобудування, Б. Н. Тютюнников – технології жирів, І. С. Рогачов – електромашинобудування, Я. І. Шнее – турбінобудування, М. М. Глаголев – двигунобудування тощо.

Ураховуючи загальнодержавне й міжнародне визнання результатів діяльності й значний вклад у розвиток національної вищої освіти й науки в 2000 р. Харківському державному політехнічному університету наданий статус національного. Із цього ж часу його офіційна назва стала Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут». Університет прийнятий до складу 5 міжнародних асоціацій університетів: Міжнародна асоціація «Університети за демократію»; Асоціація університетів Чорноморського басейну; Асоціація Євро-Азійських університетів; Асоціація Європейських університетів, а також входить до числа університетів, що підписали Болонську декларацію.

Рейтинги незалежних досліджень відводять НТУ «ХПІ» провідне місце в Україні.

Лабораторією ЮНЕСКО наш вуз визнаний другим технічним вузом після Київського

політехнічного й займає загальне 5 місце серед 200 учбових закладів України. За рейтингом SCOPUS, який характеризує кількість посилань на наукові праці й кількість публікацій, що враховуються, університет традиційно знаходиться на 5–6 місці серед усіх університетів України. У 2009 році НТУ «ХПІ» увійшов до числа 100 університетів світу, які вийшли у фінал Чемпіонату із програмування. А серед цих 100 у фіналі, що відбувся в лютому 2010 року в Китаї, наша команда посіла 14 місце.

Підтверджуючи високий рівень наукової й професійної підготовки, яку надає своїм випускникам НТУ «ХПІ», вони плідно й творчо працюють на важливих посадах у державних, дипломатичних, суспільних і інших структурах нашої держави. Вихованці університету, а їх уже близько 150 тисяч, визначали й визначатимуть технічну політику в Україні. Ціла плеяда випускників НТУ «ХПІ» досягла блискучих результатів у своїй діяльності.

Видатний авіаконструктор Г. Є. Лозино-Лозинський був Генеральним директором – Головним конструктором НВО «Енергія», творцем «Бурана». Герой Російської Федерації (1993 р.). М. Й. Кваша відомий як головний конструктор підводних човнів, у тому числі знаменитої «Баракуди». Засновником всесвітньо відомого КБ «Прогрес» був вихованець ХПІ, генеральний конструктор авіадвигунів академік О. Г. Івченко. Видатними конструкторами були випускники університету М. І. Гуревич (літаки «МІГ»), Ю. Ф. Косяк (турбіни) і багато інших. І сьогодні технічною елітою держави є вихованці Харківського політехнічного інституту, Заслужені машинобудівники України, Заслужені працівники промисловості України, Заслужені діячі науки і техніки, лауреати Державної премії України. Харківський політехнічний ефективно використовує для свого розвитку всі можливості, надані йому статусом національного вузу України. НТУ «ХПІ» сьогодні – це 24 факультети, 93 кафедри, факультет військової підготовки ім. Верховної Ради України, військовий коледж, верстатострументальний технікум, Полтавський політехнічний коледж, три науково-дослідні інститути, науково-технічна бібліотека з фондом близько 2 млн. томів, Міжгалузевий інститут післядипломної освіти, центр дистанційної освіти, центр нових інформаційних технологій, центр стратегічного планування, науково-дослідна частина. Працюють магістратура, аспірантура, докторантура, щороку співробітники університету захищають понад 50 кандидатських і докторських дисертацій. У НТУ «ХПІ» вчиться 26 тисяч студентів за 96 спеціальностями й 400 аспірантів, близько тисячі – іноземці з 34 країн світу.

НТУ «ХПІ» сьогодні – один із провідних науково-навчальних комплексів системи вищої освіти України. Єдність освітньої й наукової діяльності забезпечила йому вагомі досягнення в підготовці інженерних кадрів і в наукових дослідженнях протягом усієї 125-річної історії, високий рейтинг і провідні позиції серед вищих навчальних закладів України й широку популярність у світі. Плідно розвиваються відомі в Україні й далеко за її межами 40 наукових шкіл: з фізики металів і напівпровідників, електричного приводу, азотного синтезу, тепломасообміну й енергозбереження, керамічних і композиційних матеріалів, промислової й медичної електроніки, інформаційних технологій, систем управління, технології жирів, із проблем органічних палив, турбінобудування, танкобудування, високоефективних технологій металообробки, технічної електрохімії, двигунів внутрішнього згорання, механіки, фізики високої напруги, досліджень іоносфери Землі й тому подібне. Науковий потенціал вузу

сьогодні визначають також науково-дослідні інститути «Молнія» й «Іоносфера». Унікальні експериментальні бази цих інститутів і науково-дослідний комплекс із вивчення газодинамічних і теплофізичних процесів у турбомашинах при кафедрі турбінобудування Кабінет Міністрів України ухвалив вважати Національним надбанням держави.

Наукові дослідження й госпдоговірні розробки виконуються на замовлення таких визначальних для економіки держави підприємств, як ВАТ «Харківський тракторний завод», ДП «ФЕД», ДП «Завод ім. Малишева», ВАТ «Турбоатом», Казенне підприємство ХКБД, КБ ім. Антонова, ЗМКБ «Прогрес» ім. Івченка, Сумське НВО ім. Фрунзе, ЗАТ «Южкабель»; ПО «Завод імені Т. Г. Шевченка». До цього переліку слід додати більш як 100 вітчизняних фірм і підприємств, а також іноземні фірми з Росії, Австрії, Швейцарії, Індії, Італії, Південної Кореї. НТУ «ХПІ» також має давні й міцні договірні стосунки з 100 університетами з 35 країн світу, беручи щорічну участь у виконанні 30–35 міжнародних грантів.

Одним зі стратегічних напрямів діяльності НТУ «ХПІ» є науково-технічна співпраця з більш як 20 установами Національної академії наук України, такими як Інститут електрозварювання імені Є. О. Патона; Інститут електродинаміки; Національний науковий центр «Харківський фізико-технічний інститут»; Фізико-технічний інститут низьких температур імені Б. І. Веркіна й іншими, а також з 10 галузевими інститутами.

Переконливим свідченням успішної реалізації поставлених задач є державна оцінка досягнень учених НТУ «ХПІ», чиї наукові дослідження й розробки протягом останніх 10 років відзначені 12 Державними преміями України в галузі науки і техніки. У 2008 році науковцям університету були присуджені 2 державних премії в галузі науки і техніки та премія Президента України для молодих учених.

Наукові школи в галузі хімії й хімічної технології заклали відомі науковці професор В. О. Геміліан, академік Є. І. Орлов, професор І. Є. Ададунов, член-кореспонденти С. С. Уразовський, І. І. Стрелков, академіки П. П. Будников, В. І. Атрощенко, А. С. Бережний. Учені-хіміки сьогодні беруть активну участь у вирішенні важливих науково-технічних і державних проблем.

Наукова діяльність в університеті й у наш час, не дивлячись на відомі економічні, фінансові та інші труднощі, характеризується постійними вагомими результатами, направленими на рішення, насамперед, актуальних проблем економіки України, розробкою й впровадженням високих технологій, нових конструкцій машин, механізмів і устаткування з високими техніко-економічними показниками. Усі сучасні досягнення спираються на позитивні традиції університету, широке використання нових підходів в організації науки відповідно до вимог часу.

В університеті реалізується концепція державної наукової, науково-технічної й інноваційної політики в системі вищої школи України, яка передбачає перехід від тактики збереження наукового потенціалу до його ефективного використання, завоювання передових позицій, перехід від моделі «витратної науки» до реальної комерціалізації наукових знань і досягнень.